

Гірдвайніс В.А.

Науковий керівник: д-р філологічних наук, професор Азарова Л. Є.

Сучасні тенденції розвитку української літературної мови

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У даній статті розглянуто тенденції розвитку української літературної мови на сучасному етапі. Проведено аналіз історичного розвитку мови та її ролі в житті народу, акцентується увага на важливості збереження української мови, як єдиної державної.

Ключові слова: мова, історія, культура, суспільство, норми, держава.

Abstract

This publication brings up the topic of the Ukrainian language in modernity, importance of it's development and tendencies of it's evolution in future. Some analysis of historical progress of the language, it's role in social life takes place, attention is paid to significances of preserving Ukrainian language as the only national one.

Keywords: language, history, culture, society, rules, state.

Мова — це скарбниця духовних надбань нації, досліду співжиття, праці і творчості багатьох поколінь. У її глибинах — філософський розум, витончений естетичний смак, поетичне чуття, сила надзвичайної чутливості до найтонших переливів людських почуттів і явищ природи. Разом із тим мова — це і своєрідний оберіг звичаїв і традицій, запорука інтелектуального зростання, розвою та поступу народу в загальносвітовому житті. Вона характеризується єдністю, взаємозв'язком та взаємозалежністю всіх її складових одиниць. Належачи до так званих вторинних систем, мова існує не сама по собі, а в людському суспільстві, похідним від якого є. Існує мова у вигляді різноманітних актів мовлення, що повторюються усно та фіксуються письмово. Мова є основною формою національної культури й насамперед першоосновою літератури. [1]

Літературна мова — варіант загальнонародної мови; загальнонаціональна мова, оброблена майстрами, відзначається наявністю орфографічної, орфоепічної, граматичної, лексичної, пунктуаційної та стилістичної норми й протиставляється діалектам, просторіччям, жаргонам. Вона має дві форми — усну й писемну, ряд функціональних стилів. Також вона є мовою художньої літератури, освіти, засобів масової інформації, науки, державних установ, театру, кіно й загалом обслуговує багатоманітні культурні потреби народу.

Українська мова належить до давньописемних мов, її писемність налічує понад тисячу років. Наша мова, як і будь-яка інша, посідає своє унікальне місце. Вона належить до східнослов'янської підгрупи слов'янської гілки індоєвропейської сім'ї мов. Іноземні дослідники часто підкреслюють милозвучність і лексичне багатство української мови.

Після проголошення незалежності України українська мова в державі розширила свої функції.

- Вона стала мовою державною, обов'язковою для вживання у всіх сферах суспільного життя: у державних урядових установах, початкових, середніх та вищих навчальних закладах, дитячих дошкільних установах, у пресі, видавничій справі, на радіо й телебаченні, у творчих мистецьких спілках та організаціях, продукції кіностудій і т.д.

- Українська мова набуває функції міжнародного спілкування в Україні. Активізувалося вивчення української мови у різних країнах світу, де готуються дипломатичні, торгові, наукові кадри, які мають працювати в Україні. Так, наприклад, вивчення української мови розпочалося в Китаї, Японії, де раніше цього не було. Урізноманітнилися навчання та видавнича діяльність українською мовою і в колишніх республіках Радянського Союзу, що стали незалежними державами. Українську мову вивчають зараз у Росії, Казахстані, Молдові, Прибалтійських республіках.

- Лексична система, граматики і правопис звільняються від нашарувань умисної русифікації. У радянський час систематично проводився курс з метою наближення української мови до російських зразків, зокрема, грубо порушувалась українська правописна традиція. Це стосувалося відтворення твердих і м'яких приголосних, написань разом, окремо і через дефіс, вживання звуків [г] і [ґ] та відповідних букв, правил укладання словників. Якщо в синонімічному гнізді були слова, подібні до російської мови, та інші – специфічні, вживані тільки в українській мові, то останні були приречені на викреслювання.

- Зараз повертаються українські мовні цінності у правописі, граматиці, словниковій справі: перевидано український правопис, орфографічний словник, видаються граматики, що пропонують норми за національними критеріями.

- Інтенсивно збагачується за рахунок запозичень українська термінологія:

- а) суспільно-політична — брифінг, імідж, конверсія, консенсус, спікер, стагнація;

- б) бізнесова – бартер, ваучер, дилер, інвестор, купон, маркетинг, менеджер, менеджмент, селенг, сертифікат, траст, шоп-тур;

- в) технічна – гліколь, дискета, ксерокс, принтер, телефакс, факс;

- г) медична – алопеція, ебола, синтанол;

- д) теологічна – автокефалія, автокефальний, конфесія, конфесійний, хітон та ін.

Словник поповнюється переважно термінами на базі англійської, німецької, французької мов та латинізмами. Запозичені в останні роки терміни відомі у всіх розвинених мовах світу.

- Деякі політичні терміни, які були відомі раніше, зараз набувають нових семантичних відтінків у значенні: бандерівець, сталініст, більшовик, генсек, ГУЛАГ, кадебіст, комуніст, райком, політбюро, колгосп, радгосп, інтернаціоналіст, націоналіст.

- Продовжується зближення територіальних діалектів з українською літературною мовою. Сучасний етап розвитку української мови проходить в умовах загальної освіченості населення, чому сприяють шкільна освіта, національна преса, радіо й телепередачі. Носій того чи іншого діалекту розуміє, що розмовляти літературною мовою престижніше – це ознака освіченості людини, високого культурного рівня. Є усвідомлення того, що, розмовляючи літературною мовою, матимеш порозуміння з будь-яким співрозмовником.

Морфологічні діалектні риси легко вирізнути, і, отже, легше позбутися їх у мовленні. Неважко відчути, що форми руту, долонеу, вулиц 'іу, пісн 'іу є діалектними, і треба говорити рукою, головою, вулиць, пісень. Складніше з діалектною вимовою, напр., для буковинця – обнижених голосних (вешня, Буковена). Вухом мовця, адаптоване до діалектної обниженої вимови голосного [и] в напрямі до [е], не вловлює діалектного відхилення. Тут діалектна вимова зберігається, а мовець впевнений, що говорить усе правильно, згідно з літературною нормою. Це стосується також семантичних діалектизмів та інтонуювання речення. Позбутися цих мовленнєвих рис можна тільки в іншому мовному оточенні. Чим більше той чи інший діалект зробив вклад у фонд мовних засобів літературної мови, тим легше він зближується з нею, і навпаки.

Літературна мова також вбирає елементи народних говорів, які з бігом часу стають літературною нормою. Наприклад, слова кептар, бринза, трембіта, смерека у XIX ст. були тільки в гуцульських говірках, а тепер вони стали літературними через твори Юрія Федьковича, Івана Франка,

Василя Стефанька, Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Гната Хоткевича та інших письменників. Взаємодія літературної мови і територіальних діалектів — процес взаємний, але вплив літературної мови на окремі діалекти є сильнішим.

Для сучасної української літературної мови характерна посилена увага до народних джерел, де знаходимо справжні замітники для некритично взятих чи штучно нав'язаних запозичень з чужих мов.

Нова українська мова не поступається своїми функціональними можливостями жодній із найбагатших і найрозвиненіших мов світу. В її лексичному запасі близько чотирьох мільйонів слів. З цього числа лєвова доля належить термінології різних галузей наук та професій.

І на сучасному етапі українська мова має тісні зв'язки – традиційні й нові – з різними мовами світу.

Національна мова - це мова, що є засобом усного та письмового спілкування нації й охоплює літературну мову, територіальні, соціальні діалекти та просторіччя. Національною мовою української нації є українська мова. Формування української національної мови відбувалося на основі мови народності в період інтенсивного становлення української нації (друга половина XVIII - початок XIX ст.) як стійкої спільності людей, що мають спільну територію, економічні та політичні зв'язки, літературну мову, культуру. Сьогодні нею розмовляє більша частина нації, тобто вона має загальнонаціональний характер.[2]

Також на сучасному етапі спостерігаємо такі основні тенденції розвитку української літературної мови:

- Розширення суспільних функцій, сфер застосування, входження її в нові галузі знань, зокрема інформатику;
- Поповнення української мови великою кількістю номінативних словосполучень, що відображають реалії економічного, політичного та культурного життя сучасної України, напр.: альтернативні вибори, гілки влади, інформаційний простір, правова держава, соціальний захист, ринкові відносини;
- Поява нових, активізація вживання та розширення значень раніше відомих слів, напр.: довкілля, підписант, перемовини, голубі шоломи, намет;
- Інтенсивне збагачення за рахунок запозичень української термінології, зокрема: а) суспільно-політичної: імідж, консенсус, брифінг, електорат, піар; б) бізнесової: реприватизація, менеджмент, інвестор, маркетинг, сертифікат; в) технічної: комп'ютер, принтер, факс, дискета та ін.;
- переміщення певної частини спеціальної лексики до розряду широковживаної, зокрема економічно-фінансових термінів: аудитор, емісія, інвестор, ліцензія, менеджер; юридично-правової лексики та фразеології: державотворення, законопроект, плюралізм; парламентсько-дипломатичної лексики: електорат, ротація, толерантний;
- встановлення тісних контактів української мови з різними мовами світу, посилення явищ інтернаціоналізації українського словотвору. Наприклад, спостерігаємо активне використання складних найменувань, що містять іншомовні компоненти: автошоу, експрес-анкета, прес-секретар, хіт-парад, гала-концерт, бізнес-леді). За останні 10-15 років простежуються явища, які нівелюють національні риси української мови, знижують її естетичні якості, - тотальне "засмічення" іншомовними словами, і це при тому, що існують українські назви, напр.: дивіденд (прибуток), презентація (показ, ознайомлення), шоп (магазин);
- намагання вилучити зі словника української мови ті іншомовні слова, які стали органічними її елементами, і замінити їх давніми або штучно створеними, особливо в галузі термінології та професійної лексики, напр.: аеродром -> летовище, снаряд -> гарматень, кулемет -" скоростріл, вертоліт -> гвиптокрил, фотографія -> світлина, слайд -" прозірка;
- звільнення від нашарувань умисної русифікації лексичної, граматичної системи та правопису української мови;

- зближення діалектів з українською літературною мовою;
- зростання зацікавленості у вивченні української мови громадян інших країн з метою навчатися, працювати в Україні чи навіть отримати українське громадянство.

Українська мова – мова найбільшого корінного етносу України і невід’ємна ознака його ідентичності. Незважаючи на складні умови тривалих періодів бездержавності української нації та її територіальної роз’єднаності, українська мова зберегла свою основу і стала важливим чинником воз’єднання українських земель і відновлення соборної незалежності України, стала скарбницею духовної і культурної спадщини українського народу. У різноманітних формах існування української мови (старовинні усні перекази і літописи, народні пісні і думи, казки і міфи, поетичні і прозові твори тощо) зберігається історична пам’ять та досвід нації, її світоглядні і моральні цінності, віддзеркалюються національні традиції і звичаї, тобто ознаки, що притаманні саме цій спільноті і тому є унікальними складовими національної ідентичності. Мова є, перш за все, засобом спілкування. Вона створює мовний простір, який є природним середовищем буття нації. Збереження мовного простору є неодмінною умовою існування і розвитку української нації і гарантією забезпечення мовних прав українців. Українська мова досягла високого рівня розвитку в її літературній формі. Нею створено багату оригінальну літературу, перекладено найвидатніші твори світового письменства. Вона має досконало опрацьовану граматику, сформовану науково-технічну термінологію, розвинену стилістичну систему, здатну забезпечити спілкування і порозуміння в усіх сферах суспільного життя.[3]

Отже, українська мова – національне надбання українського суспільства, вона повинна охоронятися та підтримуватися державою. Мовна політика як одна із складових частин державної має бути спрямована на забезпечення оптимального функціонування української мови в усіх сферах життя українського суспільства, їх подальшого розвитку та взаємодії. Українська мова, виконуючи інтеграційну функцію, є важливим чинником зміцнення державності, забезпечення культурного та економічного розвитку нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. «Сучасне Українське Ділове Мовлення» (2001) М. ЗУБКОВ
2. «СТАН СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ» Божена Зінкевич-Томанек. Ягеллонський університет Краків, Пщаоль [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa/strony_ukr03/mowa01.htm
3. УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК АТРИБУТ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ. СУБОТА, 25 ЧЕРВНЯ 2011 Р. [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://derzhavnist.blogspot.com/2011/06/blog-post.html>

Гірдавініс Владислав Аудрісович - студент групи 2КН-16б, Факультет інформаційних технологій та комп’ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, м.Вінниця, e-mail: grimloner@gmail.com

Hirdvainis Vladislav - student of the 2KN-16b group, Faculty of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: grimloner@gmail.com

Науковий керівник: **Азарова Лариса Євстахіївна** – д-р філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, м.Вінниця.

Supervisor: **Azarova Larisa Y.** – Dr. of Philology, Professor, Head of Linguistics’ Department, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.